

■ Bland blåklint och totempålar

Om det kulturella tillståndet i Folkpartiet Liberalerna

KATARINA BARRLING HERMANSSON¹

Learning party organisational culture through ritual. The case of the Swedish Liberal Party

This article deals with the question whether there has been a change of organisational culture within the Swedish Liberal Party. The empirical basis of the study is a comparison between the party culture as we know it from previous research, and the culture as expressed in speeches by the newly installed party leader at the party congress where he was elected. The problem is analysed using anthropological concepts of culture and ritual, the theoretical point of departure being that the party congress constitutes one of the most important rituals in a party, and as such is used by the party to demonstrate its own culture. The conclusion is that no cultural change has taken place, and that the Liberal Party's culture of nuance and skepticism appears to be a solid one.

The totem is above all a symbol, a tangible expression of something else. But of what?
(Durkheim 1912/95: 208)

Ska vi pröva det, alla tillsammans! Böj på knäna! Åååh, WE!
(Folkpartiets landsmöte 2007)

Den 7 september 2007 fick Folkpartiet Liberalerna en ny ordförande: Jan Arne Björklund, bördig från sjuhäradsbygden och yrkesofficer med majors grad (Folkpartiet 2009). En officer i svensk politik av i dag är iögonfallande som en påfågel i en flock änder. Inte minst om denne officer på officerens vis pekar med hela handen i ett parti där det inte är generalen utan docenten som är hjälte. Bilden av Björklund är inte heller den av en nyansernas mästare. Tvärtom har han gjort sig känd för att ha ett klart och tämligen enkelt budskap, som han gärna framför på ett klart och tämligen enkelt vis. Han har också haft rykte om sig att kunna vara kompromisslös och hård vid förhandlingsbordet, och motsvarar inte direkt sinnebilden av en nyanserad och resonerande mittenpolitiker (Bergström 2007; Knutsson 2007). Björklund har också beskrivits som en ledare som på viktiga punkter avviker från partikulturen (Madestam 2009: 188–189), som en otypisk folkpartist och som ett talande tecken på att folkpartiet sedan 2000-talets början genomgått en ”kulturrevolution” (SvD 2007). Denna

¹ Fil. dr Katarina Barrling Hermansson är verksam vid Institutionen för samhällsvetenskaper, Linnéuniversitetet.

E-post: katarina.barrling.hermansson@lnu.se

Tack till redaktörerna och den anonyme granskare som lämnat värdefulla kommentarer.

bild av honom avviker också från den folkpartistiska kulturen såsom denna beskrivits i forskningen, inte minst dess förkärlek för nyanserade och problematiserande budskap (Madestam 2009: 186; Barrling 2004: 134).

Den fråga som inställer sig är därför om kulturen i Folkpartiet genomgått en radikal förändring, en revolution rentav? En ”otypisk” partiledares tillträde borde innebära ett gyllene tillfälle att markera övergången till något avgörande nytt – förutsatt att en förändring faktiskt ägt rum. Frågan besvaras genom att undersöka vilka kulturella föreställningar som kommer till uttryck i de tal Björklund höll vid sin installation 2007 och jämföra dessa med partikulturen som vi känner den från tidigare forskning. Björklunds tal tjänar med andra ord som indikator på det kulturella tillståndet i partiet. Som kulturellt lackmustest är han dubbelt intressant, i kraft av att vara partiledare och kulturell avvikare. Partiordförandens starka ställning i en utpräglad partidemokrati som den svenska gör att just ledarens tal äger särskild tyngd (Möller 2009: 29). I sin egenskap av ”otypisk folkpartist” är Björklund också särskilt intressant för i den mån han i sitt tal inför partiet formulerar sig på ett ”typiskt” folkpartistiskt sätt så säger det mer om de folkpartistiska åhörarna och deras kultur än om talaren själv. Hur och varför det är så skall vi återkomma till.

Med partikultur menas föreställningar och värderingar som präglar det sociala sammanhang som ett parti utgör, men som ligger vid sidan av idéprogram och sakpolitik. Här ryms bl.a. uppfattningar om vad som utmärker en god politiker, hur politiskt arbete bör bedrivas och kunskapssyn (Barrling 2004: 29). Många partiforskare har framhållit hur väsentlig denna typ av gemensam föreställningsvärld är för att förstå ett parti (Panebianco 1988: 24 – 30; Kitschelt 1988: 149f). Samtidigt är kulturfaktorn tämligen utforskad i statsvetenskapen: ”always important in theory but generally troublesome in operationalised practice” (Heidar & Koole 2000: 17). Också hos politikerna själva finns en insikt om partikulturens betydelse, för som Leijonborg uttrycker det:

Men ytterst är det bara de som kan den här kulturen inifrån som verkar ha förmodan att bli partiledare. Och där finns en märklighet, det är en väldigt stark kultur som präglar partierna och för att kunna existera i den krävs det, verkar det som, en lång erfarenhet av den (Madestam 2009: 211).

Ritualen – kulturens högtalare

I den här artikeln undersöks kulturen genom att studera en av partiets viktigaste ritualer, det landsmöte där ny partiordförande väljs.² Den teoretiska utgångspunkten är den sociologiska teoribildning vars innebörd är att ett av de bästa sätten att identifiera, ”avlyssna”, en grups kultur just är att studera dess ritualer (Marshall 2002; Trice & Beyer 1984; Kimball 1960; Durkheim 1915/1965: 420). Grundtanken är att ritualen ger en bild av kulturen i koncentrat.

Rituals are episodes of repeated and simplified cultural communication in which the direct partners to a social interaction, and those observing it, share a

2 Landsmötet är partiets högsta beslutande organ och hålls vartannat år (Folkpartiet 2007d).

mutual belief in the descriptive and prescriptive validity of the communication's symbolic contents (Alexander 2003: 527).

Ritualen framställer sålunda rådande gruppvärden. Därmed inte sagt att den nödvändigtvis utgör en alltigenom harmonisk kuddhörna, där alla håller om och med varandra. Den kraft som ligger i makten över gruppens föreställningsvärld gör att ritualen kan dra till sig både maktutövning och maktkamp (Hermanowicz & Morgan 1999: 199), och den har beskrivits som en viktig del i skapandet av det Schattschneider (1960: 71) kallar "the mobilization of bias" (Lukes 1975: 302). Den individ som talar inom ramen för en ritual behöver heller inte dela de föreställningar vederbörande ger uttryck för (Alexander 2004: 529). Oavsett graden av enighet anger ritualen, som citatet visar, vad som är den påbjudna kulturen. För att undersöka vilken kultur som står stark i en grupp är ritualen därför särskilt väl lämpad som material.

Att undersöka det kulturella tillståndet genom ritualen

Frågan om det kulturella tillståndet i Folkpartiet besvaras genom att undersöka Björklunds tack- och installationstal vid partiets landsmöte hösten 2007. Skälet är att talen är en del i vad som är att beteckna som en av partiets viktigaste ritualer, ett argument som utvecklas nedan.

Det teoretiska ramverket på det rituella området är omfattande, men lider viss brist på klara definitioner. Dessa har koncentrerat sig på ritualens konsekvenser, i stället för att tydligt definiera dess komponenter (Roth 1995: 315, 320). I alltför stor utsträckning har definitionen varit att en ritual är en aktivitet som leder till kulturell sammanhållning (Lukes 1975: 297), vilket inneburit tendenser till cirkelargumentation. För att undvika detta kommer denna artikel först att visa att landsmötet 2007 motsvarar ett antal formella kriterier för en ritual, vilka hämtas ur teoribildningen på området. Därefter görs en jämförelse mellan den kultur som kommer till uttryck i de tal som partiordföranden håller inom ramen för denna ritual och partikulturen som vi känner den från tidigare forskning. Partikulturen operationaliseras med utgångspunkt i tre dimensioner som härleds ur tidigare forskning om partikulturen i Folkpartiet (Madestam 2009; Barrling 2004).

Det landsmöte som studeras är sålunda det då Björklund tillträdde, 2007. Analysen av det kulturella tillståndet utgår från de två tal Björklund höll som ny partiordförande, tacktal samt installationstal. Allt material rörande landsmötet är hämtat från partiets officiella hemsida och består av text-, ljud- och bilddokument. Metoden är kvalitativ.

Vad är en ritual?

Ritualen har beskrivits som en formstyrd verksamhet av symbolisk karaktär (Lukes 1975: 291). Det rör sig sålunda om en verksamhet med krav på *formbundenhet*, där *symbolen* spelar en fundamental roll. Att ritualens handlingar inte fyller samma syfte som vardagens, innebär inte att de skulle vara meningslösa eller godtyckliga, utan att det syfte de fyller är symboliskt (Alexander 2004: 528; Barnard & Spencer 1996: 490). Ett

välkänt exempel är nattvarden, där måltiden inte syftar till näringsintag utan till att uppgå i en större kristen gemenskap. En ritual behöver dock inte vara religiös och en betydande del av forskningen på området är inriktad mot just profana ritualer (Alexander 2004; Marshall 2002; Hermanowicz & Morgan 1999, Barnard & Spencer 1996: 490; Kimball 1960: xvi; Lukes 1975: 303). Till exempel har Lukes beskrivit allmänna val som en av demokratins viktigaste ritualer och här ligger den symbolverkan kraften i rösthandlingen, vilken ”reinforces the belief, in which there is normally little truth, that elections give /the citizen/ an influence over government policy” (1975: 304). Symbolerna kan vara mer eller mindre materiella till sin natur. Från oblater, röstsedlar och totempålar till tankefigurer, idéer och uttryckssätt som alla utgör symboler i den bemärkelsen att de representerar något större än sig själva (Lukes 1975: 290; jfr Barrling 2004: 23). Även personer, levande eller döda, kan i en ritual utgöra symboler i denna mening (Sidney Verba, citerad i Lukes 1975: 295) och därmed framträda som gruppens hjältar (eller skurkar). Det rituella handlandet kan också delvis överensstämja med det som görs vardagsvis, där då vardagshandlingen tillmätts symbolisk status genom att äga rum inom ramen för en ritual (Hermanowicz & Morgan 1999: 200).

Vidare utgör ritualen en social aktivitet för en given grupp. Som nämnts ligger det ett värde i att inte på förhand anta att ritualen föranleder känslor av social gemenskap (Roth 1995: 302; Lukes 1975: 296—298). Även om den frågan bör hållas empiriskt öppen är det tydligt att ritualens huvudsyfte setts som social ordning genom skapandet av *kollektiv identitet och gruppsammanhållning* (Alexander 2004: 528; Hermanowicz & Morgan 1999: 197; Barnard & Spencer 1996: 490). Vad en ritual som fungerar i enlighet med detta syfte gör är att inge gruppledammarna en genuin känsla av social gemenskap och i förlängningen därmed sammanhållning och social ordning (Marshall 2002: 360).

Den *rytmiska rörelsen* slutligen, har beskrivits som något av ritualens särmärke (Marshall 2002: 364; Durkheim 1995: 218). Man har i senare forskning också pekat på den omfattande forskning som visar att rytmen i sig påverkar hjärnan på ett sådant sätt att det framkallas både känslor av gemenskap och upprymdhet, t.o.m. extas, något som ytterligare förstärks när hela gruppen utövar en rörelse tillsammans (Marshall 2002: 364; Becker 1994).

Folkpartiets landsmöte 2007 som ritual

Av programmet 2007 kan utläsas att mötet med kringaktiviteter börjar kl. 11.00 den 6 september och avslutas senast kl. 16.00 den 9 september. Mötet har 17 förhandlingspass, med tydliga angivelser om innehåll: politikområden under behandling, nomineringar och val av partistyrelse och ordförande, tal etc. Infogat finns också måltider och socialt inriktade aktiviteter. Det anges att ”Drink finns att köpa i Konserthuset inför landsmötesmiddagen” 19.30–20.00 och att ”Landsmötesmiddag i Konserthusets foajé med underhållning och dans” påbörjas 20.00. Ingen slutpunkt är satt denna kväll, till skillnad från de övriga dagarna då middagen vid visst klockslag avbryts för förhandlingspass och eventuella extrapass. Trots dess profana prägel inrymmer mötet även en ”landsmötesgudstjänst” (Folkpartiet 2007b). Innan dagordningen fast-

ställs och röst- och justeringsdelegation noteras till protokollet ägnas också utrymme åt att redogöra för olika ordningsregler, vilken procedur som gäller för att begära ordet, praktiska påminnelser om att tänka på ljudnivån, ta med handlingar etc. (Folkpartiet 2007c). *Formbundenheten* är med andra ord tydlig.

Landsmötet inleds med att en sångerska talar till församlingen från scenen:

Ni står så, stadigt och sen så böjer ni på överkroppen så att det blir WE! (*engelskt uttal*) Ska vi pröva det? Alla tillsammans! Böj på knäna! Åååh, WE! Fast utan WE! För jag tycker att det blir litet fjolligt, utan i stället för WE! så tar vi den här klappen så att allt liksom sker, man böjer på knäna, böj på knäna! Jag ser er! Åh, klapp! Klapp! (*pianomusik börjar*)

Strålande! Sen nästa moment i det här är att man vågar liksom böja på knäna och ta steg. Vi börjar ditåt. Är ni med? Vänster klapp, höger! Underbart, fortsätt! (*sången börjar*)

Sometimes in our lives we all have pain, we all have sorrow...

Sångerskan håller landsmötet i rörelse samtidigt som hon sjunger "Lean on me", anspelar på *Lejonkungen*, sjunger "Var nöjd med allt som livet ger", där landsmötet på hennes uppmaning sjunger vissa partier. Slutligen uppmanas landsmötet att, på motsvarande sätt som vid en gudstjänst, resa sig och till tonerna av "Son of a Preacher Man" inträder avgående partiordförande Leijonborg (Folkpartiet 2007c). I bakgrunden tronar partiets blomstersymbol, blåklint, i stiliserad och i naturlig form.

Momentet rymmer flera teoretiskt intressanta komponenter. Den *sociala gemenskapen* är genomgående och vävs samman med *rytmisk rörelse*. Ord som "tillsammans" och "WE!" framträder tydligt och budskapet i "Lean on me" är entydigt: ensam är inte stark. Uppmaningen att landsmötet skall röra sig på ett visst sätt resulterar i en stor samlad rörelse. Sångerskan väljer efter en stund att byta ut WE! mot en handklapp. Den symboliska kopplingen mellan "WE!" och klappen tydliggörs, och förstärks av att hela landsmötet klappar samtidigt och i takt. Den rituella *symbolen* framträder även genom det övriga valet av sånger: "Var nöjd med allt som livet ger", sagt av en björn med plats i de mest trofasta vännernas Panteon, därtill igenkänd från ett annat rituellt sammanhang med stark kollektiv laddning: svensk julafton. "Son of a Preacher Man", slutligen får en både symbolisk och bokstavlig verkan genom att Leijonborg är son till en pastor (Sveriges riksdag 2007: 151) och därtill en av partiets frälsargestalter genom valframgången 2002.

Som genomgången av landsmötets inramning visar finns ritualens formkrav tillgodosedda. Formbundenheten finns här; upptagenheten vid den sociala gemenskapen är genomgående, liksom symbolspråket och även den rytmiska rörelsen intar en framträdande plats.

Valet av just landsmötet 2007 motiveras av att den ritual som omgärdar valet av en ny ledare är av särskild vikt. Lukes har beskrivit demokratiska val som den liberala demokratins viktigaste politiska ritual, dels beroende på den centrala plats de intar i dessa samhällens föreställningsvärld, dels på grund av det massdeltagande de medför (1975: 304). Landsmötet är som nämnts partiets högsta beslutande organ och därmed partiets motsvarighet till det Lukes beskriver. Mot bakgrund av partiordförandens

starka ställning i en utpräglad partidemokrati som den svenska (Möller 2009: 29), äger ett landsmöte med val av ny ordförande en alldeles särskild tyngd.

Här skall också nämnas att partiledarrollen är en balansakt. Å ena sidan gå före, å andra sidan anpassa sig till sina anhängare (Möller 2009: 27). Om ledaren anpassar sig till partikulturen i sina tal är detta ett argument för att kulturen står stark – i synnerhet som Björklund, som ovan nämnts, bär tydliga drag av kulturell avvikare, av ”otypisk” folkpartist. Som teorigenomgången visat torde de kulturella föreställningar han ger uttryck vid denna ritual stå starka i den grupp partiet utgör, även om han inte själv skulle omfatta dem. Men innan vi går in på artikelns kärnfråga, vilka kulturella föreställningar som förmedlades i Björklunds tal vid det landsmöte då han tillträdde, krävs en mer ingående beskrivning av den folkpartistiska kulturens karaktär.

Folkpartiets kultur – vad vet vi?

Beskrivningen av den folkpartistiska kulturen utgår från två studier: Madestam (2009) och Barrling (2004). Madestams slutsatser rör särskilt ledaridealet, Barrlings riksdagsgruppen. Mycket talar dock för att riksdagsgruppens kultur i viktiga avseenden liknar den i partiet som helhet (Barrling 2004: 64). Dessutom gör riksdagsgruppens starka ställning i Folkpartiet (Madestam 2009: 163) att denna kan antas spela en särskilt betydelsefull roll som normbildare i detta parti. Kulturer är trögörsliga ting som inte förändras över en natt (Jasper 2005), och den beskrivning som tecknas i Madestam och Barrling speglar förhållanden som kan antas gå långt tillbaka i tiden. Studiernas resultat är också att beteckna som i huvudsak samstämmiga.

Ett grundläggande kulturdrag är synen på sig själv som bärare av en rationell hållning där självkritik och reflektion utgör väsentliga inslag vid sidan av att vara påläst och kunnig i sak. Folkpartiet hyser en övertygelse om att partiets ideologi tillhandahåller en *metod* (den kritiska rationalismen) som korrekt tillämpad ger sanna svar. Genom saklig, nyanserad och kritisk analys finner folkpartisten först efter hand sin ideologiska ståndpunkt i en given fråga (Madestam 2009: 186; Barrling 2004: 134). Gruppen anser samtidigt att denna kunskapssyn inte alldeles lätt låter sig förenas med tidens krav på tydliga och snabba budskap. Ambivalensen gäller särskilt synen på ledaren som förutsätts vara tydlig, utan att för den skull kasta resonemangen över ända (Madestam 2009: 180, 188–190; Barrling 2004: 111, 134).

Utmärkande är också stoltheten över det liberala idéarvet och idéernas starka ställning (Madestam 2009: 174; Barrling: 2004: 293). Man ser förvisso en svaghet i att vara ett politiskt parti med förhållandevis svag organisation och en begränsad skara kärnväljare, men å andra sidan framhålls obundenheten vid klasser och intressen som en moralisk styrka (Madestam 2009: 167; Barrling 2004: 132–135; jfr Malmström 2005: 145).

Partikulturens dimensioner

Med utgångspunkt i framställningen ovan kan vi härleda tre dimensioner som fångar huvuddragen i den folkpartistiska kulturen. Det är dessa som Björklunds tal skall stäl-

las mot. Varje dimension har en extrempunkt (idealtyp) som den folkpartistiska partikulturen tenderar åt (anges först i framställningen):

1. Stolthet över det egna idéarvet kontra avståndstagande.

Indikatorer på

- stolthet: direkta påståenden om stolthet, resonemang där idéarvet och tidigare ledargestalter åberopas i uppskattande ordalag.
- avståndstagande: direkta påståenden om att den egna idétraditionen är problematisk, att en ny tid kräver en ny form av liberalism, att de lösningar folkpartiet tidigare stått för inte är gångbara idag.

2. Nyanserat problematiserande kontra raka besked.

Indikatorer på

- nyanserat problematiserande: framhålla vikten av/tillämpa nyanserade resonemang, problematiseringar, argument för och mot, kritiskt förhållningssätt, frånvaro av polariseringar.
- raka besked: avsaknaden av det ovanstående, motsatsställningar, polariseringar och förenklingar.

3. Teoretiskt perspektiv på politik kontra praktiskt.

Indikatorer på

- teoretisk inriktning: hänvisningar till vetenskap, teoribildning, ett formellt och abstrakt uttrycksätt.
- praktisk inriktning: åberopande av ”verkligheten”, önskemål och behov hos ”vanliga människor”, generalisering utifrån enskilda konkreta fall, talspråk.

Jan Björklunds landsmötetal

Stolthet över det egna idéarvet kontra avståndstagande

”1900-talet kom till stora delar att tillhöra socialismen. Men 2000-talet tillhör liberalismen” (Björklund 2007b: 1). Citatet är representativt för den framskjutna plats det liberala idéarvet intar i Björklunds tal överhuvudtaget. Termen liberal återkommer flitigt. I det kortare tacktalet två gånger (Björklund 2007a), i installationstalet 13 gånger, och därutöver nämns ”socialliberal” sex gånger och ”stadsliberal” en gång (Björklund 2007b).³ Genomgående uttrycks dels en tydlig identifikation med liberalismen, dels en vilja att förknippa liberalismen med uteslutande goda värden, och den knyts också till hjältegestalter i partiets historia, bland andra Bertil Ohlin (b:2,4) och Anders Chydenius (b:6).

Björklund berör även diskussionen om att det skulle råda en konflikt mellan ”kravliberalism” och socialliberalism i partiet. Han står ”främmande” inför indelningen och fastslår att ”Folkpartiet är Sveriges Socialliberala parti”. Han nämner att det kan finnas skäl till självkritik, att ”omhändertagarmentaliteten” ibland kan ha gått för

3 Referenserna till Björklunds tal förkortas fortsättningsvis a och b.

långt, men slutsatsen är att ingen verklig konflikt föreligger. Frågan ges visst utrymme och Björklund betonar partiets ursprung i både en frisinnad och en stadsliberal tradition (b:2). Personer som kommit att förknippas med socialliberalismen, Waldemar Svensson och Bengt Westerberg, blir goda symbolgestalter för denna riktning (b:2), liksom företrädare för den äldre socialdemokratin (b:5). Samtidigt tar han avstånd från nutida socialdemokrati som företrädare för en "ålderdomlig moral" (b:7).

Nyanserat problematiserande kontra raka besked

På flera sätt bekräftas den gängse bilden att Björklund inte är en politiker som snor in sig i invecklade resonemang. Han har nära till polariseringar och one-liners och drar ofta långtgående slutsatser utifrån enskilda fall. Anhängare av planekonomi rekommenderas en sedelärande tur till Nordkorea (b:2), feminismen har tagits över av "tokstollar på vänsterkanten" (b:7), och socialdemokraternas dubbla moral är inte dubbelt så bra (b:5).

Men detta är inte hela sanningen. Mot bakgrund av den allmänt omfattade bilden av Björklund är det anmärkningsvärt att han med sådant eftertryck lyfter fram det nyanserade resonemanget i sitt installationstal. Utöver vad som redovisades i föregående avsnitt, argumenterar han för att krav och socialt engagemang är två sidor av samma mynt (b:3), pekar på svårigheten att förena en fungerande psykiatrisk vård med en human inställning (b:5), framhåller att självkritik är befogad på bl.a. områden som miljö och jämställdhet (b:6, 7), att dechargeutskottets kritik även drabbar honom själv (a:1). Han t.o.m. hyllar det problematiserande resonemanget som princip. I frågan om signalspaning apostroferar han dystopierna *1984* och *Kallocain* och säger:

Jag ska gärna erkänna att målkonflikterna ofta är svåra. /---/ Efter mycket långa diskussioner och överväganden så har vi i vårt parti kommit fram till att tillåta buggning vid allvarliga misstankar om grov brottslighet och att vi nu lagreglerar den militära signalspaning som har funnits utan lagstöd sedan andra världskriget. Men jag är stolt att tillhöra ett parti där sådana beslut inte tas lättvindigt, utan där målkonflikterna verkligen vänds och vrids ut och in.

Vad gäller det kritiska ifrågasättandet knyter han det dessutom till sin egen person och beskriver hur han under sin militära bana bitvis föll in i en "rå" och "könsförnedrande" jargong, något han tar avstånd från i dag (b:6).

Björklunds utläggning om socialliberalismen som behandlats ovan säger också något om talets förhållande till nyansdimensionen. Vad Björklund gör är att tydligt framhålla att han är så till den grad stolt över partiets ideologiska historia att han, trots en tydlig borgerlig tendens, även omfattar dess mer vänsterinriktade delar med stolthet. På folkpartistiskt vis påminner han om att "å-ena-sidan-å-andra-sidan"-resonemanget i detta parti vilar på solid idéhistorisk grund i och med att partiet springer ur ett par liberala inriktningar. När Björklund framhåller båda delar i den folkpartistiska liberalismen speglas inte bara socialliberalismen, utan även den del i partikulturen som innebär att man skall vara nyanserad. Björklund visar här inte bara prov på stolthet över idéarvet, utan också på den förmåga att förhålla sig nyanserat till politik som är så högt skattad i partikulturen.

Teoretiskt kontra praktiskt perspektiv på politik

Björklunds tal utgår mer från konkreta exempel än teoretiska resonemang. Han berör ofta egna erfarenheter, ibland även tillkortakommanden (b:6,7). Kritiken av politiska motståndare är inte sällan av det slaget att den generöst tolkat skulle beskrivas som just personlig. En mer kritisk iakttagare skulle beskriva det som argumentation *ad hominem*. Som exempel kan nämnas att mot hyresrätter anförs att Sahlin, Persson och Ulvskog äger sina hem och att de därmed representerar dubbelmoral (b:5); Nuders ordval kallas ”klantigt” (b:3) och en uppmaning till Sahlin, Nuder och Ulvskog lyder: ”Sluta sura! Upp med mungiporna! Var litet glada!” (a:2).

Det talspråkliga präglar helhetsintrycket. Utöver vad som ovan redovisats kan nämnas att svenskarna lider av ”äldersnoja” (b:3) och ett starkt argument för offentlighetsprincipen är möjligheten att ”hålla koll” på makthavarna (b:6). Sonen hänvisas till som ”min äldste kille” (b:7) och Björklund resonerar om vad Staaff skulle ha att säga om ”partiledarjobbet” (a:2). Björklunds tal har såtillvida en retorisk form som kan sägas ligga närmare köks- än seminariebordet.

Vardagstonen genomsyrar talen så att den förtar effekten av de mer abstrakta delarna. Det är här som talen tydligast avviker från den folkpartistiska kulturen. Detta är dock en sanning med modifikation. För det första finns hos Folkpartiet en vilja att kombinera det förnuftsbaseade och abstrakta med känslor (Barrling 2004: 114) och särskilt på partiledaren ställs krav på tydlighet (Madestam 2009: 181), i Björklunds fall som nämnts dessutom uttryckligen genom valberedningen (Folkpartiet 2007 a). För det andra skall nämnas att det finns en teoretisk figur vilken som nämnts är genomgående i alla dessa tal: liberalismen och det liberala idéarvet. Det är här som det teoretiska perspektivet främst kommer till uttryck, även om Björklund också här ofta väljer att knyta idévärlden till människor och konkret verklighet.

Ritualen som maktmedel

Vår genomgång tydliggör två saker. För det första visar Björklund prov på det partiet efterfrågat: en tydlig politiker. Björklund formulerar sig slagkraftigt, konkret och vardagligt. För det andra färgas hans tal parallellt av partikulturens värderingar. Björklund hyllar det liberala idéarvet, inte minst de mer vänsterorienterade delarna och socialliberalismen (dimension 1). Han framhåller det nyanserade och problematiserande som ett föredöme (dimension 2). Den aspekt som framkommer minst är den teoretiska kunskapssynen, men detta är å andra sidan inte heller en sida som han tar avstånd från eller kritiserar (dimension 3).

Slutsatsen är att Björklund i långa stycken gör den folkpartistiska kulturen sina reverenser. Resultatet är ingalunda självklart. Som teorigenomgången visat kan ritualen utgöra en arena för maktkamp. Det är ingen naturnödvändighet att en nytillträdd ledare påbörjar sitt ledarskap med samling. Tvärtom: just här finns utrymme att ifrågasätta grupperingar inom partiet och kasta gamla sanningar över bord. Den påbjudande kraft som ligger i ritualen gör den till en lämplig arena för att (om)forma gruppens föreställningsvärld (Lukes 1975:302). Även inom partiforskningen finns besläktade resonemang om att ett av de tillfällen som ger störst utrymme för förändring är en ny partiordförandes tillträde (Harmel & Janda 1994). Till detta skall läggas att Björklund,

genom valberedningens motivering ”tydlig och handlingskraftig” och det enhälliga valet av honom (Folkpartiet 2007 c), har ett starkt mandat. Därigenom ges han utrymme att avvika från det nyanserade och resonerande, men trots detta hyllar han dessa sidor i partikulturen. Att han avstår från att utmana dessa föreställningar talar för att idéarvet och det nyanserade draget tillhör heligheterna i partiet, oavsett om Björklund själv omfattar detta synsätt eller ej.

Frågan rör sålunda inte om Björklund verkligen menar vad han säger. Det viktiga är att han säger det han säger och att han gör det i detta sammanhang. I sitt installationstal. Inför en grupp partikamrater som hålls samman av vissa politiska idéer men också av ett alldeles eget sätt att se på vad kunskap är och hur man bäst når fram till den: med nyanserade resonemang och självkritisk hållning. Oavsett Björklunds egen personliga hållning talar detta för att dessa kulturella föreställningar står starka i gruppen. Antingen omfattar han dem, och i så fall har Folkpartiet valt en ledare som utgör en tydlig exponent för denna kultur. Eller så omfattar han dem inte, men inser att de har en sådan förankring i partiet att det vore ett för stort risktagande att ifrågasätta dem.

I denna undersökning har uppmärksamheten varit riktad mot hur vissa kulturella föreställningar kommer till uttryck genom ritualen. Motsvarande äger sin giltighet för den föreställningsvärld som den politiska ideologin utgör. Utifrån denna studie går det också att dra vissa slutsatser om det ideologiska tillståndet i Folkpartiet. För det första har analysen berört även ideologiska påståenden (om än betraktade från ett partikulturellt perspektiv). Vi har visat att socialliberalismen har en tillräckligt stark ställning i partiet för att en partiordförande inte skall vilja eller böra inleda sin bana med att ifrågasätta den. Detta trots att partiet, alltsedan Westerbergs öppningar vänsterut inför valet 1994, haft en tydlig högerposition (Malmström 2005:158). Socialliberalismen är inte heller inskriven i partiprogrammet.⁴ När Björklund med ord lyfter fram socialliberalismen får den, oavsett om han själv är socialliberal eller ej, konsekvenser: det ger socialliberalismen legitimitet.

För det andra är det så att när Björklund hyllar det nyanserade resonemanget som inte vill förenkla får det även ideologiska implikationer. Det gör att folkpartister som, rätt eller fel, anser att svåra samhällsproblem inte har enkla lösningar och löses med raka besked ges råg i ryggen. Folkpartiet är nämligen ett parti där en kulturell dimension, kunskapssyn, är nära sammanflätad med ideologi, dvs. där frågan om hur man bäst söker svar på politiska frågor omgärdas av en kulturellt formad föreställning om kunskap, nämligen den att det inte finns några färdiga politiska svar utan att partiets ideologi ytterst ligger i ”metoden att fatta beslut” (Ullsten, Madestam 2009:174). Denna studie tyder på att detta är en föreställning med fast förankring i Folkpartiet.

Vad ritualens teori lär oss är att betrakta talesättet ”bara festtalsretorik” med viss skepsis, åtminstone om festen är en ritual. Ord är inte oskuldsfulla. Ord är bärare av föreställningar om rätt och fel. Ritualen är en arena där ord och andra symboler utgör grunden för symbolisk makt: ”the power to define the situation” (Hallet 2003: 133). När Lukes kopplar ritualen till Schattschneiders ”mobilization of bias” gör han oss uppmärksamma på att ritualen är en fråga om mer än mjuk gemenskap och blåklint. Det är en fråga om just denna form av makt.

4 Till skillnad från hos norska Venstre, Malmström 2005:149.

Sammanfattande slutsatser

Låt oss så avslutningsvis återvända till vår inledande fråga. Har det skett en förändring av den folkpartistiska kultur som kan antas ha varit rådande de senaste decennierna, en kulturrevolution? Vad analysen av Björklunds tal visar är att svaret på den frågan är *nej*. Det dominerande intrycket är att Björklund följer snarare än utmanar partikulturen, särskilt då det nyanserade draget och stoltheten över det egna idéarvet. Den omständigheten att han visserligen formulerar sig konkret och vardagligt ger inte heller det stöd för att påstå att partikulturen skulle vara satt i fråga. Skälet är att tidigare forskning, som nämnts, indikerar att just tydlighet är en egenskap som även inom den nyanserade och teoretiska folkpartikulturen efterfrågas hos just ledaren. Mot denna bakgrund är det mest anmärkningsvärda att Björklund inte avviker mer än han faktiskt gör. När inte ens en ”otypisk folkpartist” som Björklund, därtill med ett så starkt mandat, utmanar grunddragen i partikulturen framstår det som osannolikt att någon kulturrevolution ägt rum. Tvärtom framstår det som att den gamla kulturen står stark i Folkpartiet.

Referenser

- Alexander, Jeffrey C., 2004. ”Cultural Pragmatics: Social Performance between Ritual and Strategy”, *Sociological Theory* 22, s 527—573.
- Bartling Hermansson, Katarina, 2004. *Partikulturer. Kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Barnard, Alan & Spencer, Jonathan, 1996. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London: Routledge.
- Becker, Judith, 1994. ”Sounding the Mind. Music and Trance”, *Leonardo Music Journal* 4, s 41—51.
- Bergström, K.G., 2007. ”Kommer bli spänningar i alliansen”. Publicerad på SVT:s hemsida, 15 juni, tillgänglig på <http://svt.se>, citerad 12/11 2009.
- Björklund, Jan, 2007a. ”Tacktal efter valet till partiledare”, Folkpartiets landsmöte 8 sep, tillgänglig på <http://www.folkpartiet.se>, citerad 27/10 2009.
- Björklund, Jan, 2007b. ”Tillsammans lyfter vi Sverige”, installationstal, Folkpartiets landsmöte 8 sep, tillgänglig på <http://www.folkpartiet.se>, citerad 27/10 2009.
- Durkheim, Emile, /1912/1995. *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Free Press.
- Folkpartiet, 2007a. ”Handlingskraftig och tydlig”, Pressmeddelande från folkpartiets valberedning 15 juni, <http://www.folkpartiet.se>, citerad 20/11 2009.
- Folkpartiet, 2007b. *Program för landsmötet 2007*, tillgängligt på <http://www.folkpartiet.se>, citerad 5/2 2009.
- Folkpartiet, 2007c. ”Om oss>Landsmöte 2007>Se hela landsmötet på film”, tillgänglig på <http://www.folkpartiet.se>, citerad 4/2 2009.
- Folkpartiet 2007d. *Partistadgar för folkpartiet liberalerna*, antagna av landsmötet 2007, tillgängliga på <http://www.folkpartiet.se>, citerad 4/2 2009.
- Folkpartiet, 2009. ”Jan Björklund > Om Jan”, tillgänglig på <http://www.folkpartiet.se>, citerad 28/12 2009.
- Hallet, Tim, 2003. ”Symbolic Power and Organizational Culture”, *Sociological Theory*, 21(2), s 128—149.
- Harmel, Robert & Janda, Kenneth, 1994. ”An Integrated Theory of Party Goals and Party Change”, *Journal of Theoretical Politics* 6(3), s 259 – 287.

- Heidar, Knut & Koole, Ruud, 2000. "Approaches to the Study of Parliamentary Party Groups", s 4–22 i Heidar, Knut & Koole, Ruud (red), *Parliamentary Party Groups in European Democracies. Political parties behind closed doors*. London: Routledge.
- Jasper, James, 2005. "Culture, Knowledge and Politics", s 115–134 i Janoski, Thomas, Alford, Robert R., Hicks, Alexander M. & Schwartz, Mildred A. (red), *The Handbook of Political Sociology: States, civil societies, and globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kimball, Solon T., 1960. "Introduction", i van Gennep, Arnold, *The Rites of Passage*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kitschelt, Herbert, 1988. "Organization and Strategy of Belgian and West German Ecology Parties. A New Dynamic of Party Politics in Western Europe?", *Comparative Politics* 20(2), s 127–154.
- Knutsson, Mats, 2007. Aktuellt, SVT, 6 sep 2007, tillgänglig på <http://svt.se>, citerad 10/12 2009.
- Lukes, Steven, 1975. "Political Ritual and Social Integration", *Sociology* 9(2), s 289–308.
- Madestam, Jenny, 2009. *En kompis pappa och en yttlig djuping. Partieliters ambivalenta partiledarideal*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Malmström, Cecilia, 2005. "Folkpartiet och Venstre. Liberala partier i Sverige och Norge", i Demker, Marie och Svåsand, Lars (red), *Partiernas århundrade. Fempartimodellens uppgång och fall i Norge och Sverige*. Stockholm: Santérus förlag.
- Marshall, Douglas A., 2002. "Behavior, Belonging and Belief: A Theory of Ritual Practice", *Sociological Theory* 20(3), s 360–380.
- Möller, Tommy, 2009. *Politiskt ledarskap*. Malmö: Liber.
- Panebianco, Angelo, 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roth, Andrew L., 1995. "'Men Wearing Masks': Issues of Description in the Analysis of Ritual", *Sociological Theory* 13(3), s 301–327.
- Svenska Dagbladet, 2007. "Jan Björklund en otypisk folkpartist", pulicerad 8 september 2007, tillgänglig på <http://www.svd.se>, citerad 14/12 2009.
- Sveriges riksdag, 2007. *Fakta om folkvalda. Riksdagen 2006-2010*. Stockholm: Riksdagsförvaltningen.
- Trice, Harrison M. & Beyer, Janice M., 1984. "Studying Organizational Cultures through Rites and Ceremonials", *The Academy of Management Review* 9 (4), s 653–669.